

marife

bilimsel birikim

ORYANTALİZM

Muhammed Hamidullah'ın
Aziz Hatırasına

yıl : 2 sayı : 3 kış 2002

KUR'ÂN'DAKİ TÜRKÇE KELİMELER

Ahmet BEDİR*

Giriş

Kur'an'da Türkçe kelimelerin mevcut olduğuna dair düşünceler önceleri mevcuttu ve Tanzimat'tan sonra bu konuda daha açık fikirler ortaya konmaya başladı. Cumhuriyet'in ilanından sonra konu hakkında birkaç makale yazıldı. Bunlar bir yandan aşırı-Türkçeciler tarafından ileri sürülürken, bunlara karşı olanlar tarafından da onların fikirlerine karşı makaleler kaleme alınıyordu.¹ Antropolojide saflık kabul edilmediği gibi dilbilimde de arı-dil kabul edilmez. Bütün ırkların kanları az çok birbirine karıştığı gibi, bütün dillerin kelimeleri de az çok birbirine geçmiştir. Türkçe'miz, oryantalistlerin taksimine göre, Dünya dilleri arasında Ural-Altay dilleri grubuna bağlıdır. Bu dillerin Altay kolundan doğup oluşmuştur. Biz münakaşalara girmeden konuya geçmek istiyoruz.

KUR'ANDAKİ TÜRKÇE KELİMELER

Yeryüzünde konuşulan iki bin küsur dil ve lehçe içinde başka bir dilden hiçbir kelime almamış hiç bir dil ve yahut lehçe yoktur. Avrupa kültür dairesinde dilbiliminin teşekkülünden asırlarca önce İslam alimleri Kur'ân dili bakımından bu vaziyeti tetkik ve tespit etmişler ve çok mühim neticelere varmışlardır. Buna göre:

1. Bütün dillerde olduğu gibi Arap dilinde de bir takım yabancı kelimeler vardır. Bunların kimisi Arap fonetiğinin tesiriyle Arapçalaşmış, kimisi de menşesindeki asliyetini olduğu gibi koruyarak hiç bozulmadan kalmıştır. Bunların birinci kısmına *muarreb*, diğerine ise *dahil* denir;

2. Arap diline başka dillerden geçip fonetik ve semantik bakımından Arapçalaşan veyahut asliyetlerini olduğu gibi muhafaza eden bu *muarreb* ve *dahil* kelimelerden Kur'ân'a girmiş olanlar vardır;

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, abedir@harran.edu.tr

¹ Bkz. İsmail Hami Danişmend, "İslam Menbalarına Göre Kur'an-ı Kerim'deki Türkçe Kelimeler," *İslam* (1956), 1/7, 5-7; İsmail Hatip Ezen, "Kur'an-ı Kerim'de Hiçbir Türkçe Kelime Yoktur," *İslam* (1957), 1/10, 24-25; Hasan BAŞRI Çantay, "Kur'an-ı Kerim'de Türkçe Kelimeler mi?," *Sebilürreşad* (1957) X/242, 261-263.

3. Kur'ân'daki *muarreb* ve *dahîl* kelimeler Şark ve Garp dillerine mensuptur.

Takiyuddin Ali b. Abdilkâfi es-Subkî (765/1363) Kur'ân'daki *muarreb* kelimeleri 27 olarak tespit etmiş, İbn Hacer ise 24 kelime daha ilave ederek yekûnu 51'e çıkar-
mış ve nihayet Suyûtî altmış küsur kelime daha ilave edip 110 küsur kadar bir sayıya
ulaştırmıştır. Müsteşrik Arthur Jeffery ise bu sayıyı, (kötü maksatla da olsa) daha da
artırmış ve söz konusu çalışma "The Foreign Vocabulary of The Quran [Kur'an'daki
Yabancı Kelimeler]" adıyla büyük bir kitap haline gelmiştir.

Bu arada Abdülmelik b. Mansur es-Seâlibî (430/1038), *Fıkhu'l-luğa* adlı eserinde², Zemaşerî (538/1143) *Mukaddimetü'l-edeb*'inde³, Ebu Hayyan (754/1345) *Kitabü'l-
idrâk li lisanî'l-etrâk*'ında⁴, Asım Efendi (1755-1819) *el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-
Kamûsi'l-Muhît*, ismiyle Türkçe'ye tercüme ettiği eserinde ve daha birçok lügat imamları-
nın muhtelif çalışmalarında Arap diline girmiş yabancı kelimelerin "yabancılığını"
tayin için kelime vezinleriyle fonetik kanunlarına müstenit bir takım kaidelerden bah-
sedilir.

Kur'ân'da "yabancı kelime" bulunduğu konusunda alimler ihtilaf etmişlerdir.
İmam Şafî (204/819), İbn Cerir et-Taberî (310/922), Fahrüddin er-Razî (606/1209) ve
sair alimler Kur'ân'ın *Kur'ân'en 'arabiyyen* tabirine istinaden onda hiç bir ecnebi kelime
bulunamayacağını savunmuşlardır. Taberî'ye göre, Kur'ân'da mevcut olduğu ileri sürü-
len yabancı kelimeler lafız ve mâna itibariyle, Arapça ile uyuşmuş, Kur'ân'ın nüzulün-
den önce Arapçalaştırılmış kelimeler olup sayıları da çok azdır ve Kur'ân Arap diliyle
nazil olduğu gerçeğini zayıflatacak şeyler değildir.

Seâlibî, İbn Hacer el-Askalanî (773/1371), Suyûtî (911/1506), Mevhûb b. Ebî
Tahir Ahmed el-Cevâli0î (465/1072) ve Zemaşerî gibi alimlerden mürekkep bir
zümreye göre ise Kur'ân'da bazı *muarreb* kelimelerin bulunması onun tamamıyla
Arapça olmasına mani değildir. Çünkü bu kelimeler Cahiliye döneminde Araplaştıktan
ve Arap diline mal olduktan sonra Kur'ân'a girmiştir. Kur'ân'da *muarreb* kelimelerin
bulunduğunu gösteren en kuvvetli delil, Taberî'nin sahih bir senetle riavyet ettiği⁵,
Tabiî'nin büyüklerinden Ebu Meysere'nin "Kur'ân'da her dilden kelimeler mevcuttur"
rivayetidir.⁶ Kur'ân'ın diğer semavi kitaplara nazaran özelliklerinden biri de, bu kitap-
larda, kendilerine nazil olduğu kavmin dili dışında yabancı kelimelerin bulunmaması,
Kur'ân'da ise bütün Arap lehçelerine ait kelimeler bulunduğu gibi Arapça olmayan
dillerden de pek çok kelime ihtiva etmesidir.⁷

Zemaşerî'ye göre bu yabancı kelimeler Hind, Acem, Habeş, Türk, Yunan, La-
tin, Süryanî, Nebatî, Berberî, Kıptî ve İbranî dillerindedir.⁸ Kur'ân'da Yunanca kelime

² Bkz. Abdülmelik b. Mansur es-Seâlibî (430?429?/1038), *Fıkhu'l-luğa* (Beyrut: Matbaatü'l-Abai'l-Yesuiyyin, 1885), s. 90 vd.

³ Bkz. Ebü'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed Zemaşerî (538/1144) *Mukaddimetü'l-adab*, yay. haz. Nuri Yüce (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), s. 75 vd.

⁴ Bkz. Ebu Hayyan el-Endelüsi (745/1344), *Kitabü'l-idrak li lisanî'l-etrâk*, tashih eden: tsh. Ahmed Caferoğlu (İstanbul: Evkaf Matbaası, 1931).

⁵ Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, I, 394.

⁶ Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, Çev: Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987), I, 366; Muhammed b. Ceñr b. Yezîd b. Halid et-Taberî Ebu Ca'fer (h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahrir: Siddikî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fikr, h. 1405), I, 21.

⁷ Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, Çev: Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987), I, 366.

⁸ İsmail Hami Danişmend, "Kur'an'daki Türkçe Kelimeler," *Cumhuriyet* (8 Ağustos 1941), s. 2; Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of The Qur'an* [Kur'an'daki Muarreb Kelimeler], s. 12.

olduğunu da ileri sürmüşlerdir. "Derahim" Yunancadır.⁹ B. Atalay'a (1882-1965) göre Kur'an'da en çok zikredilen ve lafza-i celale denilen, "Allah" kelimesi de, Arapça değildir. Yahudilerden girmiştir. Yahudicede "eloh" olan bu kelime "ilah" şeklinde Arapçaya girmiş, baş tarafına "elif lam" getirilerek "elilah" olmuş, kullanıla kullanıla "allah" şeklini almıştır. "il, ilah, eloh" kelimeleri Sami dillerde ortaktır. "Allah" kelimesi İslam-likten az evvel Arapça'ya girmiştir. Araplardan evvelce genel bir "Allah" anlamı yoktu.¹⁰

Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-edebe* adlı eserini, *A05â'l-Xireb fî tercümeti Mu0addimeti'l-edebe* ismiyle ve bir takım ilavelerle Türkçe'ye tercüme eden Hoca İshak Efendi ismiyle meşhur müderris Ahmed b. Hayreddin (1120/1708) şunları belirtir: "...Resul-i Ekrem ve Nebiy-yi muhterem âmme-i âlem ve kâffe-i beni âdeme meb'bûsdur; pes münâsib olan budur ki ana inzal olunan Kitâb-ı şerifte her kavmin lisanından lûgat mezkûr ola..¹¹

Ali Suavî, diğer dillerde olduğu gibi Arapça'nın içinde dahi yabancı kelimelerin (muxarreb) olabileceğinden bahseder. O, *Ybn Ya2yâ el-Jalebî'nin el-avlü'l-mühe88eb fî beyâni mâ fî'l-urXânile es-Suyû*î'nin el-Kitâbü'l-mütevekkil* ve *el-ÿt0ân fî xulûmi'l-urXân*¹² adlı eserlerini kaynak göstererek, Kur'ân gibi ilahî bir kelâmın içinde yabancı kelimelerin bulunduğunu hatırlatıp, bu iddiasını destekler: "Kur'ân-ı Azimüşşan xarabi mübin'dir. Böyle de vasıf buyuruldu. Halbuki içinde Habeş ve Hint ve Kıpt ve Rum'dan ve diğer lûgatler vardır."¹³ Danışmend, Kur'ân'daki Türkçe kelimeler meselesine Tanzimat'tan sonra ilk önce Suavî'nin temas etmiş olduğunu belirtmektedir.¹⁴

Zemahşerî,*XA05â'l-Xireb fî tercümeti Mu0addimeti'l-edebe*'de biri *muarreb*, diğeri *dahîl* olmak üzere, sayıları henüz belirlenmeyen Türkçe kelimelerden de iki misal vermiştir. Buna göre, Gaşîye sûresi 14, İnsan sûresi 15, Vakıa sûresi 18 ve Zuhuruf sûresi 71 inci ayetlerinde geçen *ekvâb* (الكواب) kelimesi, Türkçe'den Arapça'ya aynen intikal eden Kûb=küp kelimesinin Arap gramerine göre cem edilmiş şeklidir; yani *ekvâb* "küpler" manasına gelir. Kur'ân'da hep cemî şeklinde geçen bu kelimenin müfredi *muarreb* değil, *dahîl*dir.¹⁵ Bu kelimenin Arapça ile Türkçe arasındaki ayniyetini Asım Efendi de tespit etmiştir.¹⁶ Kelimenin Türk diline başka dillerden geç-

⁹ Besim Atalay, *Arapça ve Türkçe'nin Karşılaştırılması* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1954), s. 19.

¹⁰ Bk. Aynı., s. 41. Allah kelimesinin etimolojisi üzerinde İslam bilginleri, Arap dili uzmanları ve müsteşrikler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin herhangi bir kökten türemiş olmayıp sözlük manası taşımadığı gerçek mabudun özel adını teşkil ettiği, yahut sözlükte bir anlamı olsa bile gerçek mâbuda ad olunca bu anlamı kaybettiği genellikle benimsenmiştir. Söz konusu ismin kökeni hakkında, Arapça'da kesin bir şey söylemenin mümkün olamayacağını belirten Elmalılı şu itirafta bulunmuştur: "İtiraf etmek gerekir ki bilgimiz, gerçekten ibadete layık olan Allah'ın zatını kuşatmadığı gibi özel ismine karşı da aynı şekilde eksiktir. Ve Arapça'da kullanılma açısından "الله" yüce ismine benzeyen hiçbir kelime yoktur ve bunun aslını göstermek imkânsızdır." Bkz. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam ve diğerleri (İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş.), I, 45.

¹¹ Ebü'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî (538/1144), *Aksa'l-ireb fi tercemeti mukaddimeti'l-edebe* (İstanbul : Darü't-Tibaati'l-Amire, 1895), I, 200; İsmail Hami Danışmend, "Kur'an'daki Türkçe Kelimeler," *Cumhuriyet* (8 Ağustos 1941), s. 2.

¹² Bkz. Suyuti (911/1505) *el-Mühhezzeb fima vaka fi'l-kur'an mine'l-muarreb*, thk. Tehami Raci Haşimi. (Muhammediyye: İhyâü't-Türasi'l-İslami), s. 55.

¹³ Aynı., s. 2.

¹⁴ Aynı., s. 2.

¹⁵ Aynı., s. 2.

¹⁶ Asım Efendi, *Okyanus*, I, 256. el-kûb maddesi.

miş olmadığı da muhtelif Türk lehçelerinde ve Türk dilinin eski vesikalarında mevcuttur.¹⁷

Zemahşerî'nin Türkçe'den geldiğini söylediği kelimelerden biri de Sâd sûresi 57, Nebe sûresi 25 ayetlerinde geçen *ğassâk* (غَسَّاق) kelimesidir. Bu kelimeye *XA05â'l-Xireb fî tercümeti Mu0addimeti'l-edeB*'de ve *İtkân*'da "soğuk ve kokmuş su", "kirli soğuk su" mânaları verilmiştir.¹⁸ Asım Efendi bu kelimenin şeddeli ve şeddesiz *ğassâk* ve *ğasâk* şekillerinden bahsettikten sonra muhtelif manaları içinde "Ehl-i narın cüludlarından seyelan eden ma-i esved"i diye zikreder.¹⁹ *Ahterî Kebir*'de ise, "kokar soğuk su" tarifi vardır.²⁰ Zaten tefsirlerde de hep bu mana esas ittihaz edilir. Yalnız bu muarreb tabirin hangi Türk kelimesinden geldiği tespit edilememiştir. Türkçe'de fonetik ve semantik bakımından bu tabirle karşılaşılabilecek iki kelime gösterilebilir: Biri "kusulmuş şey" manasına gelen "=usi9"²¹ biri de "Gangren" ve "Cerahat" manalarına "Kezek", yahut "Kezik".²² Bunların her ikisi de insan vücudu ve cildiyle alakadar olmak ve bilhassa ikinci ses "Cerahat" manasına gelmek itibarıyla Arapça'ya "ğasak-ğassâk" şeklinde intikal etmiş olabilir. Kur'ân'a girmiş olmak itibarıyla bu *muarreb* ve *dahil* kelimelerin her halde cahiliye devirlerinde Arapça'ya geçmiş olabilirler. Kur'ân'daki Türkçe kelimeler meselesinde cahiliye Araplarının Orta-Asya ile olan çok eski münasebetleriyle ihtilatları da ihmal edilmemelidir. Türklerle Arapların ilk temas ve münasebetleri, tarihi tayin edilemeyecek kadar eski zamanlarda başlamış olabilir.²³

Ezcümle Arthur Jeffery, Tevrat'ta da geçen ve Kur'ân'da bulunan "Tennur" (تَنُّور) kelimesinin, kökenini araştırır, bir kaç ihtimal içinde bu kelimenin Akatça yani Türkçe olduğunu ve "tinûru" şeklinde geçtiğini ileri sürer.²⁴ Elmalılı hiç münakaşa yapmadan, "tennur" kelimesinin Türkçe'deki "tandır" olduğunu söyler.²⁵

SONUÇ

Kur'ân'da gerek "muarreb" olarak gerekse "dahil" olarak bir çok kelime mevcuttur. Fakat bu kelimeler, diğer dillerle ortak kullanılan kelimelerdir. Böylece Kur'ân'da "muarreb" veya "dahil" kelime olup olmadığı tartışmaları da sona ermiş olur. Kur'ân'da bunlardan üç adet mevcuttur. Biri Kur'ân'da beş yerde geçen "küp" kelimesinin çoğulu "ekvab"; diğeri, Kur'ân'da iki yerde geçen "ğassak"; ve sonuncusu da "tennur"dur.

¹⁷ İsmail Hami Danişmend, 'Kur'an'daki Türkçe Kelimeler,' *Cumhuriyet* (8 Ağustos 1941), s. 2.

¹⁸ Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, Çev: Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987), I, 373.

¹⁹ Asım Efendi, *Okyanus*, III, 36 (el-ğassâk maddesi).

²⁰ Mustafa b. Şemseddin Ahmed el-Karahisarî el-Ahterî (m. ö. 1578), *Ahter-i Kebir* (İstanbul: Matabaa-yi amire, h. 1310), II, 94 [الغَسَّاق maddesi].

²¹ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* (Ankara: Alâeddin Kral Basımevi, 1940), II, 376.

²² İsmail Hami Danişmend, 'Kur'an'daki Türkçe Kelimeler,' *Cumhuriyet* (8 Ağustos 1941), s. 2.

²³ Aynı., s. 2. Cahiliye dönemine ait şiirlerde sık sık Türklerin askeri yönlerini ve kahramanlıkları işlenmiştir. Bu şiirlerden bazıları; Nabiğa ez Zübyani, Hassan b. Hanzala, Evs b. Hacer, Şemmah b. Zirar ve diğerleridir. Arabistan'da, kölelerden oluşan değişik milletlere mensup oldukça kalabalık bir topluluk vardır. Bunlar arasında özellikle İran aracılığı ile gelen kölelerin kökeni araştırıldığında Eshabın arasında da Türklerin bulunduğu anlaşılır. Ancak isimler arapçalaştığı için bu tespiti zorlaştırmaktadır. Buraya gelen köleler vasıtasıyla bu kelimeler geçmiş olabilir.

²⁴ Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of The Qur'an* [Kur'an'daki Muarreb Kelimeler] (gerisini tamamla).

²⁵ Muhammed Hamdi Yazır, *Haş Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam ve diğerleri (İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş.), IV, 538.